

De Hoofdstraat, tussen de Brinklaan en de Mariastraat, op een foto die tussen 1930 en 1940 gemaakt is. In deze straat werden meerdere panden onteigend. © CODA Archief / A.C. Stokhuyzen

Apeldoorn hielp nazi's bij afpakken woningen en liet Joden na de oorlog in de kou staan

Door Johannes Rutgers 05-04-22, De Stentor

De lokale overheid in Apeldoorn heeft in de Tweede Wereldoorlog de nazi's geholpen bezittingen van Joden af te pakken. Waarna anderen ervan hebben geprofiteerd. Na de oorlog heeft het ontbroken aan empathie richting terugkerende Joden. „Ontluisterend”, vindt burgemeester Ton Heerts. Apeldoorn komt met een gebaar om dit zwarte hoofdstuk te erkennen.

5 REACTIES

In heel Nederland is tijdens de oorlog vastgoed van Joden afgepakt en doorverkocht. Gedupeerden die de oorlog overleven, krijgen na de bevrijding nog een zeer wrange tik te verwerken. Het teruggeven van hun afgenomen bezit is een kille, zakelijke, vaak onrechtvaardige operatie. ✓

De laatste jaren is er meer aandacht gekomen voor dit onderwerp, mede door publicaties van journalistieke platforms *Pointer* en *Follow The Money*. Het beeld is dat Nederlanders en soms ook overheidsinstanties meededen aan deze roof en er voordeel uit haalden. Apeldoorn heeft nu het eigen handelen laten onderzoeken door de Radboud Universiteit.

NSB-klimaat

De uitkomsten schetsen een guur beeld. Zo escaleert hier ‘de antisemitische agressie eerder en heftiger dan op andere plaatsen’. De belangrijkste verklaring

daarvoor is dat Apeldoorn eerder dan andere gemeenten onder een nazi-gezinde leiding komt te staan. In augustus 1941 is de synagoge aan de Paslaan in brand gestoken, in oktober van dat jaar zijn de eerste Joodse burgers gedeporteerd. En in het NSB-klimaat kunnen anderen profiteren van wat Joden wordt aangedaan. Bijvoorbeeld door een pand te kopen dat onteigend is.

De gemeente heeft hoogstwaarschijnlijk zelf geen Joods vastgoed gekocht. Wel hebben gemeentelijke diensten en politie de nazi's geassisteerd bij onteigening en ontruiming van Joodse panden. Wethouder Evert Florus Buitenhuis heeft zich verrijkt door privé zo'n pand te kopen. Onder NSB-burgemeester Dirk Frans Pont probeert de gemeente het perceel van de synagoge te verwerven. Het doel was daar politie, brandweer en gemeentedienssten onder te brengen; de provincie Gelderland heeft daar uiteindelijk een stokje voor gestoken.

Een bijeenkomst van de NSB voor het Raadhuis. Toenmalig NSB-burgemeester Dirk Frans Pont deed zijn uiterste best om de nazi's tevreden te stellen, concluderen de onderzoekers. Onder zijn aanvoering hielpen overheidsdiensten mee aan het ontruimen van woningen. © Foto uit het boek 'Moed en overmoed' van Jan en Thea de Roos.

Pont komt uit het onderzoek naar voren als een meer dan gewillige dienaar van het nazibewind. De archieven suggereren verder onder meer dat hij afgepakte woningen regelde voor partijvrienden.

Kil

Pijnlijk is dat gemeente zich na de bevrijding nog steeds kil opstelde. In de oorlog huurde de gemeente een onteigend gebouw aan de Stationsstraat. Vanaf 1947, toen het pand teruggegeven moest worden, verzette Apeldoorn zich tot

aan de rechtbank tegen de huuropzegging en wist ze zo het gebruik te rekken.
Het duurde nog twee jaar voor ze het bewuste gebouw teruggaf [..].

Het ontbrak na de Bevrijding aan empathie. Rond de teruggave van vastgoed werden de landelijke regels gevolgd. Die waren echter verre van barmhartig; veel berooide en getraumatiseerde Joden werden zelfs opnieuw benadeeld. Bij de teruggave hoorde namelijk een verrekening van allerlei kosten, belastingen en waardestijging. Zoals Joden eerder al indirect meebetaalden aan hun eigen deportatie.

De gemeente Apeldoorn zag geen reden om coulant te zijn bij de naoorlogse verrekening, bijvoorbeeld door belasting kwijt te schelden. ‘Ook voor de groep Joodse teruggekeerden werd geen uitzonderingsregel opgesteld of zelfs maar overwogen.’ Het zogenoemde rechtsherstel verliep bovendien ‘traag en bureaucratisch’.

Compensatie?

Ook dat sluit allemaal aan bij het landelijk beeld. Maar is hoe dan ook onthutsend, schetst [Ronny Naftaniel](#), die namens Joodse organisaties in de klankbordgroep van het onderzoek zit. „Hoe slaafs regels werden uitgevoerd; alleen naar de letter van de wet. Zonder nadenken. Zonder te kijken naar het drama dat er achter zit.” Daarmee is het ook een les voor deze tijd, vindt Naftaniel.

De vraag die nu openstaat is hoe Apeldoorn hiermee moet omgaan. Compensatie van families van gedupeerden is onbegonnen werk, vindt de gemeente. Naftaniel is het daarmee eens. „Geen enkel bedrag staat ook in verhouding tot het leed”, zegt burgemeester Ton Heerts.

Burgemeester en wethouders willen nu een gebaar maken. Zij stellen voor dat de gemeente 250.000 tot 400.000 euro steekt in de [uitbreiding van het herinneringscentrum Apeldoornsche Bosch](#). Dat herinnert aan de ontruiming van de gelijknamige Joodse psychiatrische instelling in 1943 en het vermoorden van bijna 1.300 mensen. Binnenkort volgt een rondetafelgesprek over dit onderzoek, samen met onder meer de Joodse gemeenschap. Dan zal ook het idee van de gift worden besproken.

Pijnlijke feiten

Apeldoorn wil vanaf nu vaker bij deze ‘zwarte bladzijde’ stilstaan als het over de oorlog gaat. Naast het eren van bevrijders en verzetslieden hoort het erkennen van deze ‘pijnlijke feiten’, staat in een toelichting. ‘Hoe beschamend de bevindingen in het rapport ook zijn, het is goed dat we ze eindelijk onder ogen zien.’ Heerts kan zich voorstellen dat er zelfs nog meer onderzoek volgt naar deze thema’s. „We moeten met deze kant van het verhaal aan de slag.”

De Hoofdstraat tussen Mariastraat en de Brinklaan, gedateerd tussen 1930 en 1940. © CODA Archief / H. Stokhuyzen

Naftaniel is positief over de reactie van de gemeente. Gezien de omvang en impact van het drama van het Apeldoornsche Bosch, is een gift aan het herinneringscentrum een goed gebaar, vindt hij. Het centrum herdenkt niet alleen maar heeft vooral ook een educatieve waarde voor nieuwe generaties. „Eigenlijk kan ik geen betere bestemming vinden dan deze.’